

УДК 159.9.019.4

DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2021.2.9>

Асланян Тетяна Сергіївна,

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри прикладної психології

Донбаського державного педагогічного університету

ORCID ID: 0000-0003-1805-6953

Няч Тетяна Анатоліївна,

психолог

КНП «Центральна міська клінічна лікарня» Дружківської міської ради

ORCID ID: 0000-0003-1805-6953

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ДИТЯЧИХ І БАТЬКІВСЬКИХ ЗАХИСНИХ МЕХАНІЗМІВ

PSYCHOLOGICAL ANALYSIS OF FEATURES OF CHILDREN'S AND PARENTS' PROTECTIVE MECHANISMS

У статті наведено аналіз психологічної літератури до визначення поняття психологічного захисту, представлено різні наукові підходи до вивчення захисних механізмів, особливу увагу приділено розумінню захисних механізмів із погляду психоаналітичної школи та школи гештальттерапії. Надано опис загальноприйнятих механізмів захисту, які використовуються особистістю. Проаналізовано позитивні та негативні наслідки захисних механізмів дорослих і дітей. Висвітлено основні ознаки механізмів психологічного захисту: імпульсивність, спотворення реальності, відсутність усвідомлення суб'єктом захисних форм поведінки. Підкреслено, що захисні механізми у дітей мають оберігаючий характер і підтримують нормальний психологічний статус особистості. Названо основні причини виникнення захисних механізмів у дітей: реакції занепокоєння та фізичний дискомфорт, страх розлуки та самотійності, страх смерті, страх підпорядкування, страх зміни. Обґрунтовано актуальність і сформульовано мету дослідження. Наведено процедуру проведення діагностичного етапу дослідження, описано вибірку, а також психологічний інструментарій. Представлено результати емпіричного дослідження захисних механізмів дітей і їхніх батьків. Виокремлено домінуючі стратегії психологічного захисту у двох вибірках. Розкрито зміст домінуючих захисних механізмів дітей і їхніх батьків. Перевірено наявність достовірних відмінностей між показниками захисних механізмів дітей різного віку. Порівняно результати нашого дослідження із загальноприйнятими уявленнями щодо головних механізмів психологічного захисту у дітей і дорослих. Зроблено основний висновок дослідження, сформульовано можливі перспективи подальших наукових розробок.

Ключові слова: захисний механізм, імпульсивність, спотворення реальності, проекція, інтроєкція, дефлексія, конфлюєнція, ретрофлексія, витиснення, заміщення, подавлення, регресія, компенсація, заперечення, сублимація, інтелектуалізація, реактивне утворення.

The description of the generally accepted mechanisms of protection which are used by the person is given. The positive and negative consequences for the protective mechanisms of adults and children are analyzed. The main features of the mechanisms of psychological protection are highlighted: impulsiveness, distortion of reality, lack of awareness of the subject of protective forms of behavior. It is emphasized that the protective mechanisms in children are protective and maintain the normal psychological status of the individual. The main causes of protective mechanisms in children are named: anxiety reactions to physical discomfort, fear of separation and independence, fear of death, fear of submission, fear of change. The relevance of this study is substantiated and the purpose of the study is formulated. The procedure for conducting the diagnostic stage of the study is described, the sample is described, as well as the psychological tools. The results of an empirical study of the protective mechanisms of children and their parents are presented. The dominant strategies of psychological protection in two samples are singled out. The content of the dominant protective mechanisms of children and their parents is revealed. The presence of significant differences between the indicators of protective mechanisms of children of different ages was checked. The results of our study are compared with generally accepted ideas about the main mechanisms of psychological protection in children and adults. The main conclusion of the research is made, possible prospects of further scientific developments are formulated.

Key words: protective mechanism, impulsivity, distortion of reality; projection, introjection, deflection, confluence, retroflexion, displacement, substitution, suppression, regression, compensation, negation, sublimation, intellectualization, reactive formation.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Нині дослідження захисних механізмів особистості стає особливо актуальним. Сучасний світ навколо нас постійно ускладнюється і тому, щоб бути адекватним навколишньому світу, а також для збереження власної психологічної безпеки та рівноваги ми несвідомо намагаємося захиститися за допомогою певних механізмів нашої психіки, які традиційно називають захисними. Вони виникають і розвиваються вже з раннього дитинства упродовж усього життя і мають як позитивну, так і негативну сторони. Позитивна зберігає наш поверхневий спокій, негативна руйнує нашу особистість ізсередини, у нашому несвідомому, що згодом може серйозно зіпсувати життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми та на які спирається автор. Розробка теоретичних і практичних аспектів проблеми психологічних захисних механізмів відображена у працях українських (І. Антоненко, Т. Горобець, Є. Карпенко, М. Кононова, В. Логвиненко, Л. Процик, Ю. Приходько, Т. Яценко та ін.) і зарубіжних вчених (Ж. Бержере, Е. Берн, Х. Келлерман, Х. Конте, Ж. Лапланш, Р. Плутчік, Ж.-Б. Понталіс, А. Фрейд, З. Фрейд та ін.).

Терміни «психологічний захист», «захисні механізми» були введені у психологічний тезаурус З. Фрейдом у його статті «Нейропсихологія захисту» у 1894 р. і були використані для опису боротьби «Его» (свідомості) з болісними або нездійсненними думками й афектами [15].

Захисним механізмом називається специфічна зміна змісту свідомості, що виникає у ситуації внутрішнього конфлікту. Послаблюючи цей конфлікт, захист регулює поведінку людини, підвищуючи його пристосовуваність і врівноважуючи психіку. Цей процес відбувається зазвичай у рамках несвідомлюваної діяльності психіки за допомогою цілої низки механізмів психологічного захисту, одні з яких діють на рівні сприйняття (наприклад, витіснення), інші – на рівні трансформації (спотворення) інформації (наприклад, раціоналізація).

Захист не є «вбудованою» від народження особистісною структурою. У процесі соціалізації захисні механізми виникають, змінюються, перебудовуються під соціальним впливом.

Функції психологічних захистів, з одного боку, можна розглядати як позитивні, оскільки вони оберігають особистість від негативних переживань, сприйняття психотравмуючої інформації, усувають тривогу і допомагають зберегти у ситуа-

ції конфлікту самоповагу. З іншого – вони можуть оцінюватися і як негативні.

Основні ознаки механізмів психологічного захисту:

- 1) імпульсивність (механізми психологічного захисту не залежать від волі);
- 2) спотворення реальності;
- 3) відсутність усвідомлення суб'єктом захисних форм поведінки.

Захисні механізми можуть бути ефективними або неефективними (залежно від того, чи вдається людині впоратися з енергією несвідомого без патологічних симптомів). Вони можуть мати різноманітні форми від інтелектуальних до емоційних, від яскраво виражених до прихованих і добре замаскованих [16].

Основними механізмами психологічного захисту, які розглядаються у психоаналізі, є подавлення, заперечення, витіснення, заміщення, проєкція, ідентифікація, інтелектуалізація, реактивне утворення, регресія та сублимація.

У гештальттерапії захисними механізмами називаються невротичні процеси, спрямовані на переривання контакту із зовнішнім середовищем, універсальним способом взаємодії людини з яким є переживання [7; 8; 12].

На думку гештальттерапевтів, будь який захисний механізм проходить стадії розвитку: адаптивна – будь-який захисний механізм виникає у цілях кращого пристосування, адаптації до середовища, таким чином будь-який механізм захисту є (або колись був) для людини необхідним і доцільним; невротична – захисний механізм перестає бути адаптивним внаслідок зміни зовнішніх умов, і внаслідок цього механізм захисту стає механізмом порушення саморегуляції.

Ф. Перлз називає п'ять способів переривання контакту або захисних механізмів: інтроєкцію, проєкцію, дефлексію, рефлексію, конфлюєнцію [8].

Інтроєкція – класичний механізм, який полягає у «готовності повністю проковтнути» ідеї та принципи іншого, без їх «переварювання» і самостійно опрацювання та засвоєння (наприклад, поняття «Ти повинен», «Не слід публічно виражати почуття»). Із часом інтроєкти та свої переконання складно розділити. Навіть коли інтроєкція успішна, тобто між нею і життям є згода, людина втрачає власний вибір, тобто функція вибору не працює. Такий захисний механізм з'являється у ранньому дитинстві та пов'язаний із процесами виховання і навчання. Так він забезпечує соціалізацію особистості. Інтроєкція – у глибинній психології – психічний процес, який протиставляється проєкції, заміщення зовнішніх об'єктів їх внутрішніми

образами, що грають важливу роль у формуванні над-Я, совісті та ін. У психоаналізі інтроєкції відповідає механізм ідентифікації [7; 8].

Проекція – форма опору, яка полягає у приписуванні іншому того, що стосується нас самих («У вас роздратований і сердитий вигляд»). На відміну від психоаналізу, у гештальттерапії проекція може відбуватися не тільки на інших людей, а й на предмети та навіть частини тіла. Так наприклад, людина каже, що не прийшла на роботу, тому що у неї болить голова (тобто відбувається передача відповідальності за власну поведінку частині тіла). Спочатку проекція виникає як допоміжний механізм пізнання світу, саме механізм проекції лежить в основі впізнавання, класифікації, тобто дозволяє на базі наявних знань пізнавати світ [12].

Дефлексія (термін запропонований Ірвіном і Маріам Польстерами) – полягає в униканні контакту (стосунків) за допомогою переживань у ментальну зону (інтелектуалізація) або у приховану агресивність (гумор та іронія). Ідеться також про втечу від «тут і тепер»: у спогади, проекти, абстрактні міркування і т. д. Дефлексія – це процес відходу від прямого контакту із собою, тобто від своїх власних глибоких переживань, та або від контактів із оточенням. Це часто буває результатом недовіри, відсутності безпеки та страху болю, пережитими у минулому. Дефлексія виражається в ритуальності, балакучості, умовності поведінки [7; 10].

За своїм проявом дефлексія має схожість із низкою захисних механізмів психоаналізу, таких як інтелектуалізація, близька до неї раціоналізація і фантазування. Ці форми захисту можна віднести до когнітивних або пізнавальних. Вони беруть участь у нашому інтелектуальному житті за допомогою операцій аналізу, синтезу, узагальнення й уяви. Всі ці захисти розвиваються на основі первинного, який формується раніше за інші захисні механізми ізоляції та виражається у відмові від взаємодії та встановлення будь-яких відносин із оточуючими людьми. Від ізоляції бере початок і уникнення – схожий на неї за своїми проявами захист, в основі якого лежать побоювання та страхи. Якщо ізоляція розуміється як відмова від взаємодії, інтелектуалізація – як відхід у світ абстракцій, а фантазування – вихід у світ уяви, то уникнення розуміється як фізичний відхід від ситуації, потенційно загрозливої для душевного благополуччя.

Ретрофлексія полягає у поверненні проти самого себе мобілізованої енергії або виражається у тому, щоб зробити для себе те, що нам би хотілося зробити для нас інші. Ретрофлексія у теорії гештальта – невротичний процес, за якого люди

стають одночасно і суб'єктом, і об'єктом своїх вчинків. Розщеплюючи себе, вони є «мішенню» власних дій. Емоції, реакції, дії, призначені іншим людям, змінюють напрям і звертаються до суб'єкта. Наприклад, людина б'є себе кулаком по коліну, коли гнівається, або гладить по волоссю, коли хочеться прийняття та ласки. Ретрофлексія виникає тоді, коли з якихось причин людина не може відреагувати накопичені у неї емоції назовні. Наприклад, дитина, котру образили батьки, не може проявити свій гнів, вона змушена придушити його, однак енергія гніву не зникає, а тільки змінює свою спрямованість, перетворюючись в аутоагресію, а потім і в почуття провини. Вищою формою ретрофлексії є самогубство, коли людина вбиває себе, замість того, щоб помститися людям, які змусили її страждати. Вважається, що багато психосоматичних хвороб стають результатом ретрофлексії [7].

Конфлюенція (злиття) – зменшення інтенсивності self, розмивання границь, злиття людини з навколишнім середовищем, ситуація, коли свої думки, бажання не відрізняються від чужих. Внаслідок цих способів знеособлення людина відмовляється від свого справжнього «Я». Цей механізм виникає у дитини та її матері як необхідний елемент адаптації та фізичного виживання дитини. Мати перебуває у здоровому злитті (конфлюенції) зі своїм немовлям, але дитина дванадцяти років (і старше), нездатна до самостійної, не залежної від матері поведінки, перебуває у стані патологічної конфлюенції з матір'ю. Патологічне злиття має також серйозні соціальні наслідки. У злитті людина вимагає подібності та відмовляється терпіти які б то не було різниці. Ми часто бачимо це у батьків, котрі вважають дітей продовженням себе. Такі батьки відмовляються визнавати, що діти не можуть не відрізнятись від них хоча б у якихось відношеннях [8].

Також такий механізм захисту спостерігається у дуже близьких людей, які «не мислять життя один без одного», розуміють іншого без слів, тонко відчувають настрій і внутрішній стан партнера. Механізм конфлюенції має схожість із ідентифікацією та проекцією, за яких також відбувається порушення меж індивіда.

Перший систематичний опис захисних механізмів у дітей зробила Анна Фрейд. Вона підкреслила: захисні механізми у дітей мають оберігаючий характер і підтримують нормальний психологічний статус особистості, запобігаючи її дезорганізації. У дитини кожен захисний механізм спочатку формується для оволодіння конкретними інстинктивними мотивами та пов'язаний із певною

фазою індивідуального розвитку. Побудником їх формування виступають різноманітні типи тривоги, що виникають в онтогенезі, типові для дітей. До них належать реакції занепокоєння на фізичний дискомфорт, страх розлуки та самотійності (самотності, темряви, замкнутих просторів), страх смерті (нападу, захворювання, смерті батьків, казкових персонажів, стихії та ін.), страх підпорядкування (бути покараним, бути присоромленим), страх зміни [4]. Зазвичай дитячі психологічні механізми захисту трохи відрізняються від дорослих і мають свої яскраві зовнішні прояви [6].

Розглянемо найбільш поширені захисні механізми, які використовують у психоаналізі.

Заперечення – механізм психологічного захисту, який проявляється в ігноруванні потенційно тривожної інформації, ухилення від неї. Це як бар'єр, розташований прямо на вході сприйманої системи. Заперечення часто є реакцією на зовнішню небезпеку. Ця форма заперечення виникає у віці двох років, коли активно формується мова. У цьому сенсі брехливість маленьких дітей нерідко має суто захисну функцію. Стимул для запуску заперечення може бути не тільки зовнішнім, а й внутрішнім, коли людина намагається про щось не думати, відігнати думки про неприємне.

Заперечення може дозволити людині з випередженням відгородитися від травмуючих подій. Механізм заперечення є нормальним джерелом психічного розвитку дитини тільки у тому разі, якщо не порушується реальність.

Витіснення – крайня форма заперечення. Механізм цього найбільш небезпечного психологічного захисту може сформуватися вже до трирічного віку. Витіснення пов'язано з забуванням істинного, але неприйняттого для людини мотиву вчинку. Забувається не сама подія (дія, переживання, ситуація), а тільки його причина, першооснова. Забувши справжній мотив, людина замінює його на помилковий, приховуючи справжній від себе і від оточуючих. Помилки пригадування як наслідок витіснення виникають через внутрішній протест, що змінює хід думок. Крім того, витісненими можуть бути не тільки конкретні події або особи, а й почуття. Типовим для дітей є витіснення страху смерті. У цьому разі у дитини зберігається свідомість того, що він боїться, що страх є. Водночас справжня причина страху маскується. Наприклад, замість страху смерті з'являється страх «ведмедя» або «вовка», які можуть «напасти і голову відкусити» [5; 6].

Мелані Кляйн ще у 1919 р. на засіданні Будапештського психологічного суспільства показала, що витіснення як захисний механізм знижує

якість дослідницької діяльності дитини, не звільняючи енергетичного потенціалу для сублімації, тобто перекладу енергії на соціально схвалену діяльність, у т. ч. інтелектуальну [8].

Подавлення – захист, що виявляється у забуванні, блокуванні неприємної, небажаної інформації при її перекладі зі сприйняття у пам'яті та після виведення з пам'яті у свідомість. Особливість подавлення полягає в тому, що зміст пережитої інформації забувається, а її емоційні, рухові, вегетативні та психосоматичні прояви можуть зберігатися, проявлятися в нав'язливих рухах і станах, помилках, описах, застереженнях. Ці симптоми у символічній формі відображають зв'язок між реальною поведінкою і подавляємою інформацією.

Компенсація – це механізм, за допомогою якого дитина прагне заповнити слабкість і невдалість в одній сфері успіхами в іншій. Можна вважати, що компенсація – це відволікання від основної проблеми за допомогою перемикання на інші успіхи.

Регресія – це захист за рахунок повернення почуттів і дій до тієї стадії психічного розвитку особистості, у якій ці дії були успішними, а почуття переживалися як задоволення, переведення поведінки в ранні, незрілі, дитячі форми. У цьому разі часто можна спостерігати егоїстичну і безвідповідальну поведінку, коли допустимі і капризи, й істерики. Сублімація сприяє соціалізації завдяки накопиченню соціально прийнятного досвіду. Тому цей механізм захисту розвивається у дітей досить пізно [11].

Формулювання мети статті (постановка завдання): висвітлення результатів емпіричного дослідження захисних психологічних механізмів дорослих і їхніх дітей.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Дослідження проводилося у м. Слов'янськ і м. Костянтинівка Донецької області, в експерименті взяли участь 23 дорослих віком від 28 до 42 років і їхні діти віком від 6 до 10 років (18 осіб). Для реалізації поставленої мети було використано методики: «Тест-опитувальник механізмів психологічного захисту (Life Style Index)», розроблений Р. Плутчик спільно з Г. Келлерманом і Х.Р. Контом, адаптований у дисертаційному дослідженні Л.Р. Гребенникової, та «Методика дослідження захисних механізмів дітей» Є. Чумакової. Експериментальна частина роботи проводилася одночасно у двох напрямках: обстеження дітей; обстеження батьків. Діти та їхні батьки розглядалися загалом, без розподілу за статевою та віковою ознаками.

У дослідженні не виявлено достовірних відмінностей між показниками захисних механізмів дітей різного віку (у діапазоні від 6 до 10 років). Це дозволило аналізувати особливості функціонування та формування психологічного захисту дітей загалом.

Таблиця 1

**Середні значення показників
МПЗ дітей і їхніх батьків**

МПЗ	МПЗ дітей (серед. арифметич.)	МПЗ дорослих у серед. арифм.
Заперечення	4,3	7,5
Подавлення	3	4,6
Регресія	0,9	8,2
Компенсація	3,8	5,3
Проекція	2,9	8,0
Заміщення	1	6,3
Інтелектуалізація	2,5	5,7
Реактивне утворення	2,6	4,2

Слід звернути увагу на те, що у проведеному дослідженні у дитячій групі не виявилось таких механізмів захисту, які взагалі не використовувалися б дітьми.

Прийнято вважати, що найбільш характерними для дітей способами захисту є заперечення, проекція, регресія, подавлення [13], що було підтверджено внаслідок проведеного дослідження захисних механізмів дітей, оскільки домінуючі позиції серед дитячих МПЗ, за результатами дослідження, зайняли заперечення, проекція та подавлення.

Крім того, компенсація, яка вважається дорослою формою захисту, є домінуючою у системі психологічного захисту дітей (3,8). Поведінковими індикаторами захисної компенсації є орієнтація дитини на подолання труднощів за допомогою самостійних зусиль, у т. ч. у ситуаціях, коли будь-ким висловлюється сумнів у її здібностях, а також потреба відповідати стандартам «дорослої» поведінки. Таким чином, вікові особливості дітей досліджуваного періоду розвитку містять всі умови для інтенсивного використання захисту за типом компенсації. Прояву компенсаторних форм захисної поведінки сприяє готовність до змагання, яка з'являється у 4–5 років. Вихователі часто використовують як метод стимуляції дитини до будь-якої діяльності прийом спонукання до змагання або прийом виклику, чим мимоволі сприяють розвитку захисту за типом компенсації. Дуже важливо, що одним із провідних чинників вираженості у дітей цього типу захисту є чутли-

вість дітей до вимог дорослих і прагнення відповідати їхнім стандартам.

Лідером серед дитячих захисних механізмів виявилось заперечення (4,3). Протягом декількох років дитяче Я може позбавлятися від небажаних фактів, заперечуючи їх і зберігаючи при цьому непорушеною здатність до перевірки реальності. Дитина повністю використовує цю можливість, не замикаючись при цьому у сфері ідей і фантазії, оскільки вона не тільки мислить, але і діє. Заперечення реальності, без сумніву, також є одним із багатьох мотивів, що лежать в основі дитячої гри загалом і виконання ролі зокрема.

Використання механізму проекції також вельми природно для «Я» маленьких дітей у ранньому періоді розвитку. Вони використовують його як спосіб заперечення своїх власних дій і бажань, коли ті стають небезпечними, і для покладання відповідальності за них на якусь зовнішню силу. «Чужа дитина», тварина, навіть неживі предмети можуть бути використані дитячим «Я» для того, щоб позбутися від своїх власних недоліків. Для нього природно постійно позбавлятися таким чином від заборонених імпульсів і бажань, повністю покладаючи їх на інших людей.

Інші механізми, за винятком регресії та заміщення, у дитячому віці так само досить виражені, але їх ранг за гіпотетичною ієрархічною шкалою трохи нижчий, ніж у перерахованих МПЗ. Механізм регресії, який у теорії висувається на перші позиції, використовуються дітьми набагато рідше.

Останні два місця в таблиці рангів займають механізми регресії та заміщення. На противагу захисту за типом компенсації, поведінкові прояви цих механізмів якраз суперечать очікуванням дорослих. Наприклад, МПЗ регресії передбачає плаксивість, надмірну прив'язаність до дорослих, перекручування слів на манер малюка. Така поведінка не вітається не тільки дорослими, але й однолітками. Зроблені у ході дослідження спостереження дозволяють стверджувати, що до захисної регресії систематично вдаються ті діти, мотиваційна сфера яких зазнає інфантильного розвитку. Діти, чий соціальні потреби відповідають віку, звертаються до регресії як до способу захисту набагато рідше.

Механізм заміщення є аутсайдером в обговорюваному списку. Схильність відіграватися на слабкому, характерна для цього МПЗ, несе в собі зазвичай агресивні дії (відкрито або нишком). Більшість дорослих висувають досить жорсткі вимоги до регулювання дітьми своїх агресивних поривів і навчають дітей управляти ними. Забігаючи наперед, відзначимо, що до меха-

нізму заміщення звертаються частіше ті діти, батьки яких характеризуються низькою вимогливістю до них.

Поведінка дитини, як відомо, більш гнучка і податлива, ніж поведінка дорослого. Цей факт дає підставу вважати, що і дитяча захисна система є гнучкою і має пристосувальний характер, припускаючи підстроювання дитини не тільки до своїх переживань, але і до вимог соціуму, насамперед безпосередніх вихователів.

У системі дорослого психологічного захисту домінують регресія, проекція, заперечення і заміщення, хоча регресія, проекція і заперечення вважаються механізмами, найбільш характерними для дитячої захисту.

Регресія – захист від тривоги, для якої характерний відхід у більш ранній період життя, що веде до безтурботності, безпосередності, уразливості. Специфіка регресивних захисних механізмів полягає у переважанні пасивної позиції та свідчить про невпевненість у прийнятті власних рішень.

Проекція ґрунтується на тому, що особистість несвідомо приписує іншим людям якості, притаманні їй самій і які вона не хоче мати, не хоче усвідомлювати, а ті негативні емоції, що попрямували би проти себе, тепер направляються на інших, і суб'єкту вдається таким шляхом зберегти високий рівень самоповаги. За рахунок цього у нього майже повністю блокується усвідомлення своєї провини, оскільки відповідальність за свої вчинки переноситься на оточуючих. Саме цей захисний механізм викликає почуття самотності, ізоляваності, заздрості й агресивності. Проекція, звільняючи тимчасово від негативних переживань, робить людину або надмірно підозрілою, або дуже безтурботною. Проекція тісно пов'язана з іншими захисними реакціями, оскільки спочатку деякий матеріал людина витісняє, заперечує і тільки після цього починає чітко помічати його в інших людях.

Заперечення характеризується тим, що увага блокується на стадії сприйняття шляхом зміни сприйняття зовнішнього середовища. Здатність «Я» заперечувати реальність, абсолютно не сумісна з іншою його функцією, високо ним оцінюваною, – його здатністю впізнавати об'єкти та критично перевіряти їх реальність. У ранньому

дитинстві ця несумісність ще не робить негативного впливу, але у дорослому житті вона дозволяє найбільше опанувати деяку частину дискомфорту або досягти ілюзорного полегшення від будь-якого незначного невдоволення, і задоволення інстинктивного імпульсу через фантазію вже не зовсім нешкідливе. Водночас навіть у дорослому житті мрії все ще можуть грати свою роль, іноді розширюючи межі занадто вузькою реальності, а іноді повністю звертаючи реальну ситуацію [15].

Заміщення – це захист за допомогою перенесення реакції з «недоступного» об'єкта на інший об'єкт – «доступний», або заміни неприйнятної дії на прийнятне. За рахунок такого перенесення відбувається розрядка напруги, створеної незадоволеною потребою. Заміщення дуже часто дає можливість дорослим впоратися із гнівом, який не може бути виражений прямо і безкарно. Воно має дві різні форми: заміщення об'єкта та заміщення потреби. У першому випадку зняття напруги здійснюється шляхом переносу агресії з більш сильного або значимого об'єкта (який є джерелом гніву) на більш слабкий і доступний об'єкт або на самого себе. Іноді в деяких сім'ях таким об'єктом стають діти. В інших випадках у дорослих проявляється схильність до занять фізичною працею, а так само перегляду змагань або заняття бойовими видами спорту, переваги літератури та фільмів зі сценами насильства, прихильність до діяльності, пов'язаної з ризиком.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Суттєвих відмінностей у прояві психологічного захисту дітей і дорослих у ході дослідження не виявлено. У числі найбільш популярних МПЗ дорослих, як і дітей, є проекція і заперечення. Основна відмінність полягає в тому, що механізм регресії, найменш виражений у психологічному захисті дітей, є домінуючим у дорослих. Так само показники захисних механізмів дорослих є вищими порівняно з дітьми, що говорить про більшу інтенсивність їх прояву. Представлена картина свідчить як про більшу розвиненість психологічного захисту у зрілої особистості, так і про більшу уразливість дитячої особистості щодо власної неадекватної захисної поведінки. Перспективи подальших розробок бачимо у дослідженні впливу захисних батьківських механізмів на організацію ними взаємодії з дитиною.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Баркан А.И. Практическая психология для родителей. Москва : АСТ – ПРЕСС, 1999. 270 с.
2. Гончарук Н., Онуфрієва Л. Особливості формування психологічних захисних механізмів у ситуаціях спілкування в дітей підліткового віку. URL: https://www.researchgate.net/publication/326828690_OSOBLIVOSTI_FORMUVANNA_PSIHOLOGICNIH_ZAHISNIH_MECHANIZMIV_U_SITUACIAH_SPILKUVANNA_V_DITEJ_PIDLITKOVOGO_VIKU.

3. Горобець Т.В. Соціально-перцептивні викривлення – епіфеномен психологічних захистів : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Черкаський національний ун-т ім. Богдана Хмельницького. Черкаси, 2008. 392 с.
4. Загальна психологія : навчальний посібник / під ред. С.Д. Максименка. Вінниця : Нова книга, 2004. 704 с.
5. Захаров А.И. Дневные и ночные страхи у детей. Санкт-Петербург, 2000. 73 с.
6. Кон И.С. Ребенок и общество. Москва : Наука, 1988. 270 с.
7. Перлз Ф. Гештальт-подход. Санкт-Петербург : Речь, 2003. 41 с.
8. Перлз Ф., Гудман, Хефферлин. Практикум по ГТ. Москва, 2000. 75 с.
9. Плутчик Р., Келлерман Г., Конт Х.Р. Тест-опросник механизмов психологической защиты (Life Style Index) / адаптация Л.Р. Гребенникова (Инструкция по применению). Москва, 1996. 18 с.
10. Примак Ю.В. Дитячо-батьківські та сиблінгові стосунки в нуклеарній сім'ї. URL: file:///C:/Users/Dell/Downloads/VchdpuPH_2015_126_28.p
11. Рубенштейн С.Л. Основы общей психологии. Санкт-Петербург : Питер, 1998. 579 с.
12. Серж Гінгер. Гештальт: мистецтво контакту. Новий оптимістичний підхід до людських стосунків / за ред. О. Фільца ; пер. з франц. Львів : ВНТЛ-Класика, 2005. 160 с.
13. Скиннер Р., Клииз Д. Семья и как в ней уцелеть / пер. з англ. Москва : Независимая фирма «Класс», 1995. 272 с.
14. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. Київ : Либідь, 2003. 376 с.
15. Фрейд А. Психология «Я» и защитные механизмы / пер. з англ. Москва : Педагогика, 1993. 144 с.
16. Фрейд З. Вступление в психоанализ: Лекции / авт. очерка про Фрейда Ф.В. Бассин и М.Г. Ярошевский. Москва : Наука. 1989. 456 с.